

ฉบับวิชาการ

HIA กับการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน

สุรศักดิ์ บุรณตรีเวทย์

ผมได้มีโอกาสดีๆ ไปร่วมกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มครู ผู้ปกครอง นักเรียน และภาคอุตสาหกรรม ในโครงการ “การพัฒนาโปรแกรมการเรียนการสอน เรื่องภัยจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อมและการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการดูแลตนเองและมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ” ที่ ศ.ดร.สวันยา เฮงพระพรหม และ ศ.ดร.นพ.พรชัย ลิขิตศรัณย์กุล คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดขึ้น ระหว่างวันที่ ๑๑-๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕ ที่จังหวัดระยอง ตามที่ทราบกันอยู่ว่าปัญหาการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง เป็นปัญหาเรื้อรังมานานแล้ว โครงการดังกล่าวได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อจัดทำโปรแกรมการเรียนการสอน เรื่อง ภัยจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อมและการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อดูแลตนเองและมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพตามรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (HIA in EIA) สำหรับหลักสูตรท้องถิ่นในจังหวัดระยองและชลบุรี และสังเคราะห์โปรแกรมการเรียนการสอนฯ ที่น่าจะเป็นไปได้สำหรับโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงและ/หรือแตกต่างกัน สำหรับกิจกรรมระหว่างวันที่ ๑๑-๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕ นั้น จัดขึ้นเพื่อให้มีการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มครู ผู้ปกครอง นักเรียน และภาคอุตสาหกรรม ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ

ผมได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมในวันแรก โดยเริ่มแรก นพ.ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์ จัดสุนทรียสนทนาในหัวข้อ “อนาคตสิ่งแวดล้อม กับ การศึกษาของเด็กไทย” ประเด็นสำคัญที่ได้เรียนรู้ คือ ความแตกต่างระหว่างการเป็นประชาชนกับพลเมือง อยู่ที่มีการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในชุมชนอย่างจริงจัง การที่เราปล่อยปะละเลยให้เรื่องต่างๆ ที่ไม่ถูกต้องผ่านเลยไปนั่นถือว่าเราเป็นแค่ประชาชน แต่หากเรามีส่วนร่วมในการจัดการให้สิ่งที่ถูกต้องเหล่านั้นเกิดความถูกต้องขึ้นเราก็จะกลายเป็นพลเมือง สังคมที่จะพัฒนาได้ต้อง

อาศัยพลเมืองจำนวนมากร่วมด้วยช่วยกัน นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กในช่วงวัยต่างๆ โดยปัจจุบันมีงานทางวิชาการยืนยันว่าการเชื่อมโยงของเส้นใยประสาทในคนเรานั้นมีจนถึงอายุ ๒๕ ปี โดยร่างกายคนเรามีเส้นใยสมองที่ถูกสร้างขึ้นมากจำนวนมากเกินกว่าที่ถูกใช้งาน หากมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมในช่วงวัยต่างๆ ก่อนอายุ ๒๕ ปี เส้นใยประสาทที่เกินมาเหล่านี้จะมีการเชื่อมโยงกันเกิดเป็นเครือข่ายเส้นใยประสาทถาวรต่อไป หากไม่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม เส้นใยประสาทที่เกินมาเหล่านี้จะถูกตัดทิ้งทำลายไป การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัยจึงมีความจำเป็นอย่างสูงในการพัฒนาการใช้จินตนาการในวัยอนุบาล ฝึกฝนการคิดอย่างมีเหตุผล การอ่าน และคณิตศาสตร์ในวัยประถม และฝึกการยอมรับอัตลักษณ์ทางเพศและทางร่างกายของเด็กวัยมัธยมผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการในหลักสูตร และการจัดกิจกรรมเสริมนอกหลักสูตร

กิจกรรมในส่วนที่ผมได้เกี่ยวข้องเป็นการจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการประยุกต์ใช้เทคนิค World café หรือผมแอบเรียกว่า สภากาแฟ โดยเน้นให้ผู้เข้าร่วมทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความคิดเห็น ในประเด็นที่กำหนดไว้ ภายใต้บรรยากาศแห่งมิตรไมตรี ซึ่งจะมี “เจ้าบ้าน (host) ประจำโต๊ะ” ที่พร้อมต้อนรับผู้เข้าร่วมที่หมุนเวียนมาจากโต๊ะอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และต่อยอดความรู้ตามหัวข้อที่ได้เปิดประเด็นไว้ มีการแบ่งกลุ่มผู้ใหญ่ที่ประกอบด้วยครู ผู้ปกครอง ตัวแทนอุตสาหกรรม และตัวแทนโรงพยาบาลออกเป็น ๔ กลุ่มๆ ละ ๕-๖ คน และกลุ่มเด็กที่ประกอบด้วยนักเรียนชั้นประถมปลาย มัธยมต้น และมัธยมปลาย ๒ กลุ่มๆ ละ ๕-๖ คน มีการหมุนเวียนทั้งหมด ๔ รอบ โดยแต่ละรอบ “เจ้าบ้าน (host) ประจำโต๊ะ” กล่าวทักทายต้อนรับ ผู้เข้าร่วมกลุ่มแนะนำตัวเอง ผู้ดำเนินรายการเปิดประเด็นคำถามสำหรับแต่ละรอบ ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างทั่วถึง และช่วยกันบันทึกและเชื่อมโยงความรู้ด้วยตัวหนังสือหรือวาดรูปภาพ ขณะที่พูดคุยลงบนกระดาษที่วางอยู่บนโต๊ะ เมื่อใกล้

หมดเวลา สมาชิกในกลุ่มช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับ เมื่อหมดเวลา host ยังคงนั่งประจำโต๊ะ ผู้เข้าร่วมจากทุกโต๊ะหมุนเวียนไปยังโต๊ะอื่นๆ จนครบ ๔ รอบ แต่ละกลุ่มได้นำเสนอผลการพูดคุยกันสำหรับประเด็นในแต่ละรอบ กระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เวียนพบหน้ากันมากที่สุด และนำเสนอประเด็นที่ต้องการแลกเปลี่ยนได้ทั่วถึง

ผมอยากมุ่งเน้นประเด็นมาที่กลุ่มเด็กนักเรียนซึ่งที่ผมสังเกตตั้งแต่ช่วงที่ นพ.ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์ พูดได้เปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนเหล่านี้ได้ลองตอบคำถาม และแสดงความคิดเห็น ปรากฏว่าเด็กเหล่านี้เขินอายไม่มีใครยอมพูดแสดงความคิดเห็น แต่เมื่อเข้าสู่กระบวนการทำ สภาภาพพบว่าเด็กนักเรียนเหล่านี้ได้แสดงศักยภาพของตนเองอย่างน่าสนใจ ประเด็นคำถามสำหรับเด็กในแต่ละรอบ คือ ครูเริ่มสอนอย่างไร เด็กๆ ได้เรียนรู้อะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้บ้าง อยากเรียนรู้อะไรเพิ่มเติม และความรู้ที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ในแต่ละรอบจะเห็นว่าเด็กๆ ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีการวาดภาพประกอบ โดยไม่ต้องมีการผลักดันจากพี่เลี้ยงที่อยู่ประจำกลุ่มเลย ในแต่ละประเด็นได้ข้อสรุปจากเด็กนักเรียนเหล่านี้ถึง ๑๐ กว่า ๒๐ ข้อ ยกตัวอย่างเช่น เด็กเสนอว่าอยากเรียนรู้ว่าทำอะไรให้ชุมชนอยู่ร่วมกันกับภาคอุตสาหกรรมได้อย่างมีความสุข ในช่วงการนำเสนอผมรู้สึกอดภาคภูมิใจแทนคุณครูและผู้ปกครองเด็กนักเรียน

เหล่านี้ไม่ได้ เนื่องจากเป็นการนำเสนอที่ชวนฟัง น่าติดตาม และคุมิลิสน์ ร่วมกับเนื้อหาที่น่าสนใจ ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หากเราได้เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ตามความสนใจของนักเรียนเอง เด็กนักเรียนเหล่านี้สามารถดึงเอาศักยภาพในแต่ละช่วงวัยของตนเองออกมาได้อย่างน่าอัศจรรย์ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดยึดให้เด็กกลับเป็นผลเสียในการทำลายศักยภาพของเด็ก

จากการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้เห็นว่ากิจกรรมเกิดประโยชน์โดยตรงที่ได้เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นครู ผู้ปกครอง ภาคอุตสาหกรรม และตัวแทนโรงพยาบาลได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในมุมมองของตนเองในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนระยอง และการจะร่วมมือกันจัดการกระบวนการเรียนรู้แก่นักเรียนทั้งในหลักสูตร และกิจกรรมเสริมนอกหลักสูตรต่อไปอย่างไร เด็กนักเรียนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นความต้องการการเรียนรู้ให้ผู้ใหญ่ได้รับฟัง ซึ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าหากมีการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ย่อมเกิดผลลัพธ์ในการพัฒนาเรื่องต่างๆ เหล่านั้นด้วยพลเมืองในชุมชน และจะขยายผลออกไปในวงกว้างได้จากจุดเริ่มต้นเล็กๆ ที่ระยองนี้ ผมเห็นภาพการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขระหว่างชุมชนและอุตสาหกรรมในอนาคตอยู่ไม่ไกล

